

О. В. ЗЛАГОДА. ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ СЛУЖБ ОВС ПРИ РОЗКРИТТІ Й РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДЕЙ

Досліджується проблема організації взаємодії слідчих та оперативних служб при розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з викраденням людей.

Ключові слова: викрадення людей; захоплення заручників; оперативні служби.

Исследуется проблема организации взаимодействия следователей и оперативных служб при раскрытии и расследовании преступлений, связанных с похищением людей.

Ключевые слова: похищение людей; захват заложников; оперативные службы.

The problem of the organization of interoperability of inspectors and operative services at disclosing and investigation of the crimes connected with kidnapping.

Key words: kidnapping; capture of hostages; operative services.

Протидія ОВС злочинності залежить від успішної організації роботи з попередження, розкриття і розслідування злочинів. Одним з елементів організації діяльності, що заслуговує уваги, є взаємодія слідчих та оперативних служб органів внутрішніх справ.

Взаємодія слідчих і оперативних працівників регламентується Наказом МВС України № 777 від 07.09.2005 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні вчинених злочинів»¹.

Питання взаємодії досліджували такі вчені-правознавці, як А.С. Волков, І.І. Басецький, С.В. Бажанов, С.І. Веденін, В.М. Гринчак, О.П. Папура, О.О. Подобний, Т.Г. Утмемедзе, В.Е. Сідоров, А.В. Лапін, Г.К. Сінілов, М.А. Федоткін, А.П. Рижаків. Авторами були розкриті поняття, сутність і значення, основні форми взаємодії, досліджені організаційно-тактичні й процесуальні аспекти даної діяльності.

У сучасних умовах розкриття будь-якого тяжкого злочину, до яких відноситься і викрадення людини та захоплення заручників, досягається колективними зусиллями працівників слідства та оперативних підрозділів (карного розшуку, боротьби з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах дітей, боротьби з організованою злочинністю, оперативно-технічних, пошуково-розвідувальних апаратів тощо).

Сутність взаємодії слідчого та оперативного працівника полягає в тому, що: це передусім, активна цілеспрямована діяльність суб'єктів – слідчих та працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися негласні співробітники, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо; кожен суб'єкт цієї діяльності вживає конкретних заходів (слідчі дії, оперативно-розшукові заходи) у межах, встановлених законом повноважень; це узгоджені за місцем, часом і метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних результатів оперативно-розшукових заходів, відомостей у кримінальне судочинство; у спільних планах необхідно передбачати комплекс оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій у такому порядку, щоб їх проведення було

© ЗЛАГОДА Ольга Валеріївна – ад'юнкт кафедри теорії та практики організації оперативно-розшукової діяльності Академії управління МВС

несподіване для осіб, дії яких перевіряються, їхніх співучасників і мало як найбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставин, що підлягають доказуванню відповідно до ст. 64 КПК України; у процесі проведення конкретних оперативно-розшукових заходів та слідчих дій необхідно суворо дотримуватися вимог Конституції України, чинного законодавства, принципів оперативно-розшукового законодавства та кримінального судочинства – шляхом провадження відповідних слідчих дій та процесуальних рішень².

На думку І.Г. Герасимова, підставою для взаємодії слідчого з оперативним працівником є об'єктивна необхідність застосування вмінь і навичок по розшуку та затриманню злочинців, виявлення свідків, речових доказів та ін., що має значення для встановлення істини по справі³. С.М. Володіна під форми взаємодії, розуміє, способи співробітництва, що забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між взаємодіючими суб'єктами. Уточнюючи це визначення, вчені-криміналісти зазначають, що форма взаємодії як спосіб організації містить у собі комплекс способів і прийомів взаємодії, систему зв'язків і правовідносин взаємодіючих суб'єктів⁴. Колективом авторів під керівництвом Н.М. Ахтирської, обґрунтовується думка, що організація взаємодії між собою оперативних підрозділів та слідчими у розкритті і розслідуванні злочинів є один із резервів підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ в цілому. У теперішній час, коли спостерігається підвищення організованості, професіоналізму і мобільності злочинців, їх поінформованості про тактику і методи здійснення оперативно-розшукової діяльності, необхідність набуває особливої актуальності⁵. Бажаного результату у розкритті і розслідуванні злочинів, які пов'язані з викраденням людей можна досягти лише завдяки узгодженим діям оперативних підрозділів та слідчих.

З метою виявлення сучасних проблем, що виникають між оперативними і слідчими підрозділами в процесі розкриття та розслідування злочинів, проводилося анкетування співробітників даних підрозділів.

Рівень взаємодії оперативних та слідчих підрозділів при анкетуванні в більшості випадків оцінюється їхніми співробітниками як задовільний. Так вважають 53,5 % опитаних. Про добрий рівень свідчать лише 16,4 % респондентів, а про незадовільний – 30,1 %. Такі результати анкетування свідчать не тільки про існування проблеми взаємодії, але й про актуальність проведених досліджень.

В теорії взаємодією детермінують як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, вивчену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення, попередження та розкриття злочинів.

Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими у боротьбі зі злочинами пов'язаних з викраденням людей має кримінально-процесуальну (офіційну) та організаційну (не процесуальну) форми. Хоча у практичній діяльності їх складно розділити. Взаємодія слідчого з оперативними працівниками правоохоронної системи по кримінальній справі повинна здійснюватися в строгій відповідності з відомчими актами⁶.

Діяльність слідчого повинна будуватися на основі тісної взаємодії, особливо з карним розшуком, УБОЗ, черговою частиною, дільничним інспектором міліції та іншими працівниками правоохоронних органів, протягом усього слідства для того, щоб був забезпечений постійний обмін інформацією.

Таким чином, до числа форм взаємодії необхідно віднести: спільний виїзд на

місце події (поняття спільного виїзду не отожднюється зі спільним оглядом місця події, оскільки при виїзді на місце події, як правило, виникає необхідність у проведенні цілого комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів); спільне або погоджене планування по кримінальній справі; обмін інформацією, що представляє взаємний інтерес для слідчих, оперативних працівників і криміналістичної діяльності; створення слідчо-оперативних груп; спільні виїзди в інші міста держави для проведення слідчих дій і застосування оперативно-розшукових заходів; спільна розробка і застосування заходів по усуненню виявлених у ході перевірки заяв і повідомлень про злочини, а також обставин, що сприяють здійсненню злочинів, виявлених під час досудового слідства; звіти оперативних працівників, слідчих і експертів перед керівниками відповідних підрозділів про хід виконання планових заходів.

При здійсненні зазначених форм взаємодії обов'язкові наступні умови: 1) дотримання всіма учасниками взаємодії законності; 2) розподіл повноважень слідчого й оперативного працівника, що впливає з вимог закону й специфіки їхньої діяльності; 3) комплексне використання сил і засобів, якими володіє слідчий і оперативні працівники; 4) організуюча роль слідчого і його процесуальна самостійність у взаємодії на стадії порушення кримінальної справи і у процесі розслідування.

При будь-якій формі взаємодії діяльність слідчого, оперативних працівників не повинна суперечити вимогам кримінально-процесуального закону, необхідно чіткий розподіл і дотримання функціональних обов'язків учасників взаємодії. Порушення цих умов включає неправомірність і неприпустимість використання тієї інформації, що отримана в результаті цієї взаємодії, а іноді - незаконність і необґрунтованість процесуальних рішень слідчого, прийнятих по даній кримінальній справі. А також, при розкритті злочинів взаємодія слідчих з працівниками оперативних, інших підрозділів, у тому числі в роботі СОГ, будується за принципом керівної ролі та відповідальності слідчого за повне, всебічне та об'єктивне розслідування кримінальної справи, а також самостійності оперативних служб у виборі засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, тактичних прийомів їх застосування у межах чинного законодавства і спрямоване на встановлення осіб, які вчинили злочин⁷.

На думку, В.А. Архутік процес розкриття злочинів умовно можна розділити на три етапи: до порушення, після порушення і після припинення кримінальної справи⁸. Проте, М.В. Ушич вважає, при розкритті проблеми пов'язаною з викраденням людини та захоплення заручників необхідно приділити увагу оперативно-розшуковій характеристиці, яка надає можливість забезпечити роботу по розкриттю цих злочинів⁹.

Слід зазначити, особливості взаємодії слідчих і оперативних підрозділів при розкритті і розслідуванні злочинів, пов'язаних з викрадення людей можуть бути найбільш повно досліджені, якщо взаємодію зазначених органів розглядати поетапно: 1) проведення оперативно-розшукових дій до порушення кримінальної справи; 2) порушення кримінальної справи; 3) проведення слідчих й оперативно-розшукових дій на початковому етапі розслідування (огляд місця події; затримка підозрюваного; допит підозрюваного; перевірка показань підозрюваного на місці події; обшук або виїмка з метою вилучення речовинних доказів і т.п.); 4) проведення слідчих й оперативно-розшукових заходів на наступному етапі розслідування (одночасні обшуки підозрюваного й інших, виїмка, огляд і знярядь

здійснення злочину; огляд одягу, предметів і т.д.; розшук осіб, що зникли від слідства й суду); 5) закінчення досудового слідства.

Перераховані етапи дозволяють зробити висновок про те, що повне й швидке розкриття злочинів пов'язаних з викрадення людей багато в чому залежить від правильного використання процесуальних і не процесуальних форм взаємодії слідчого з оперативними службами, особливо на початковому етапі розкриття і розслідування.

Таким чином, на початковому етапі проводяться оперативно-розшукові заходи щодо встановлення мети викрадення людини для: одержання викупу від рідних, близьких, інших осіб, заволодіння майном потерпілого чи правами на нього; продажу; жебракування; використання її праці; викрадення дитини з метою її наступної підміни; обміну викраденого на іншу людину (наприклад, на заарештованого, або що знаходиться в установі з виконання кримінальних покарань); здійснення сексуального насильства; проведення експериментів, дослідів; вчинення наступного вбивства, у тому числі ритуального; одержання від викраденого чи його близьких важливої інформації, у тому числі конфіденційної.

Таким чином, колектив авторів під керівництвом Ахтирської, вважають взаємодію як спільно організовану діяльність, яка повинна здійснюватись на плановій основі. У планах слід чітко визначити: мету; завдання; місце проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; оперативно-технічні засоби, які будуть використовуватися; час та терміни проведення заходів; та інші питання, що стосуються обміну поточною інформацією; спільне використання сил та засобів; подальший порядок обміну отриманою оперативною інформацією або фактичними даними; необхідність отримання конкретної інформації¹⁰.

На цьому ж етапі слідчі та оперативні працівники спільно аналізують інформацію щодо причетності до злочину інших осіб, факти документування їх протиправної діяльності; вивчають матеріали кримінальних справ (як закінчених розслідуванням, так і таких, досудове слідство в яких триває); визначають коло осіб, які підлягають першочерговій перевірці на причетність до вчинення злочинів, у тому числі з використанням заходів та методів оперативно-розшукової діяльності.

У випадках встановлення складу злочину та причетності конкретних осіб за даними ОРС начальник слідчого підрозділу закріплює слідчого, який вивчає належним чином зібрані матеріали та бере участь у подальшому плануванні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Спільне планування дозволить використовувати оперативно-технічні засоби, які проводяться співробітниками оперативної служби у важливих моментах та у найбільш складних випадках, створити умови для зосередження сил та засобів на вирішення ключових завдань а також визначити момент реалізації зібраних оперативних матеріалів.

На нашу думку, найбільш поширеними форми взаємодії, які найчастіше зустрічаються у практиці, є обмін інформацією, надання допомоги в документуванні, проведенні спільної роботи з оперативно-розшуковими справами тощо.

Слідчі, завершуючи роботу працівників оперативних служб, щодо розкриття випадків незаконного позбавлення волі, викрадення людей або захоплення заручників, можуть виявити раніше невідомі злочини й осіб, які їх вчинили, причини та умови, що сприяють злочинності.

У свою чергу, оперативні працівники інформують слідчих про негласно отримані фактичні дані щодо протиправних дій підозрюваних чи обвинувачених та

інші обставини, що сприяють розкриттю та розслідуванню злочинів. Крім того, працівники оперативних підрозділів за дорученням слідчих здійснюють оперативні та слідчі заходи для збирання доказової інформації, виявлення та затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочинів, обвинувачених, підсудних, які ухиляються від слідства і суду, та інші заходи в інтересах кримінального судочинства¹¹.

Взаємодія під час проведення досудового слідства передбачає, що слідчий надає оперативним працівникам, іншим членам СОГ конкретні доручення і вказівки щодо проведення розшукових і слідчих дій, які повинні включати короткий зміст обставин справи, зміст слідчих чи оперативних дій, що мають бути виконані.

Перша група авторів (О.Л. Мельников, В.І. Дубина, Н.М. Ахтирська) вважають, основним елементом організації взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими у розкритті злочинів пов'язаних з торгівлею та викраденням людей належить контроль з боку керівництва¹².

Для кращої взаємодії у розкритті злочинів на думку Е.М. Маніної необхідно регулярно проводити спільні наради слідчих, оперуповноважених, дільничних інспекторів міліції, працівників БОЗ та інших служб для координації спільних дій в даному напрямку¹³.

Варто зазначити, що одним із елементів взаємодії у розкритті і розслідуванні злочинів пов'язаних з викраденням людей слід вважати обмін досвідом. В ряді випадків молоді оперативні працівники не в стані, через відсутність досвіду, правильно оцінити свої дії, у зв'язку з чим їм слід своєчасно звертатись за допомогою до досвідчених оперативних працівників та, перш за все, до керівника підрозділу чи органу внутрішніх справ.

З метою підвищення якості розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з викрадення людей, а також активізації взаємодії слідчого з оперуповноваженими ГУБОЗ (УБОЗ) та іншими оперативними працівниками необхідно:

1) на місце події направляти слідчого, що спеціалізується по розслідуванню справ про викрадення людини, оперуповноваженого УБОЗ і фахівців;

2) матеріали, що надійшли в чергову частину, розглядати разом із працівниками УБОЗ і керівництвом УМВС;

3) створити постійно діючі слідчо-оперативні групи, бригади по лінії боротьби з викраденнями людини та захоплення заручників та додатково включити в них дільничних інспекторів міліції, працівників ДАІ та ін.;

4) систематично складати погоджені плани слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;

5) перед кожним працівником слідчо-оперативної групи поставити конкретне завдання по наданню допомоги з моменту порушення кримінальної справи до закінчення розслідування, проводити слідчі дії і оперативно-розшукові заходи під контролем слідчого.

1. *Наказ МВС України № 777 від 07.09.2005 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні вчинених злочинів»* 2. *Ляш А.О.* Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах: матеріали наук-практ. конф. «Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю». – К.: Національ-

на академія внутрішніх справ України, 2000. – С.126. **3.** Герасимов И.Ф. Понятие и виды взаимодействия участников расследования преступлений // Вопросы взаимодействия следователя и других участников расследования преступлений: Межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск: 1984. – С. 4–5. **4.** Вологин С.М. Взаимодействие следователя, оперативного работника уголовного розыска и эксперта-криминалиста при установлении лица, совершившего квартирную кражу. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1989. – С. 6. **5.** *Виявлення та припинення торгівлі людьми: Навчально-практичний посібник* / [Мельников О.Л., Дубина В.І., Данилюк М.П., Ахтирська Н.М., Никифорчук Д.Й., Матвійчук В.В.]. – К.: Конус-Ю, 2009. – С.182. **6.** *Панура О.П. Организационно-тактические особенности расследования похищения человека: дис. ... канд. юрид. наук.* – М., 2001. – С. 142. **7.** *Наказ МВС України № 777 від 07.09.2005 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні вчинених злочинів»* **8.** *Виявлення та припинення торгівлі людьми: Навчально-практичний посібник* / [Мельников О.Л., Дубина В.І., Данилюк М.П., Ахтирська Н.М., Никифорчук Д.Й., Матвійчук В.В.]. – К.: Конус-Ю, 2009. – С. 3. **9.** *Ушич М.В. Розкриття злочинів, пов'язаних з викраденням людини та захватом заручників // Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності.* – Х. Національний університет внутрішніх справ, 2004. – С. 145. **10.** *Виявлення та припинення торгівлі людьми: Навч.-практ. посіб.* / [Мельников О.Л., Дубина В.І., Данилюк М.П., Ахтирська Н.М., Никифорчук Д.Й., Матвійчук В.В.]. – С.183. **11.** Там само. **12.** Там само. **13.** *Манина Е.Л. Организация и тактика выявления, раскрытия и расследования преступлений, связанных с торговлей людьми: Лекция.* – Домодедово: ВИПК МВС России, 2009. – С.17.